

"אם בחוקותי תלכו - ונתתי גשמיכם בעתם" אדם שנברא מעפר אינו יכול להצמיח מצוות כי אם על ידי שעמל בתורה שנמשלה למים

בפרשתנו פרשת בחוקותי (ויקרא כו-ג): "אם בחוקותי תלכו ואת מצוותי תשמרו ועשיתם אותם, ונתתי גשמיכם בעתם, ונתנה הארץ יכולה, ועץ השדה יתן פריו". ופירש רש"י: "אם בחוקותי תלכו, יכול זה קיום המצוות, כשהוא אומר ואת מצוותי תשמרו הרי קיום המצוות אמור, הא מה אני מקיים אם בחוקותי תלכו, שתהיו עמלים בתורה. ואת מצוותי תשמרו, הו עמלים בתורה על מנת לשמור ולקיים, כמו שנאמר (דברים ה-א) ולמדתם אותם ושמרתם לעשותם".

ראוי להתבונן מה ראה הקב"ה נותן התורה על ככה, לבחור מכל השפע הטוב שהוא משפיע בעולם בני חיי ומזוני, לבטא את השכר על קיום המצוות, דוקא בירידת גשמים המצמיחים את יבול האדמה: "ונתתי גשמיכם בעתם, ונתנה הארץ יכולה, ועץ השדה יתן פריו". וכן מצינו בפרשה שניה של קריאת שמע (דברים יא-ג): "והיה אם שמוע תשמעו אל מצוותי אשר אנכי מצוה אתכם היום... ונתתי מטר ארצכם בעתו יורה ומלקוש ואספת דגנך".

וכן כאשר הקב"ה רוצה להודיענו על העונש הצפוי למפירים חוקי התורה, הרי הוא מבטא את העונש במניעת הגשמים (שם טז): "השמרו לכם פן יפתה לבבכם וסרתם ועבדתם אלהים אחרים והשתחוויתם להם, וחרה אף ה' בכם ועצר את השמים ולא יהיה מטר והאדמה לא תתן את יבולה". וצריך להבין מה שבחר הקב"ה דוקא בירידת הגשמים כשכר על המצוות.

ואם בענין הגשמים קא עסקינו, מה מאד ראוי להתבונן במה שהפליגו חכמינו ז"ל בהפלגה יתירה, בחשיבות של יום ירידת הגשמים בגמרא (תענית ז): "אמר רב יהודה, גדול יום הגשמים כיום שניתנה בו תורה, שנאמר (דברים לב-ב) יערוף כמטר לקחי, ואין לקח אלא תורה, שנאמר (משלי ד-ב) כי לקח טוב נתתי לכם תורת אל תעזבו". וכל בר דעת ישכיל ויבין שמוטלת עלינו החובה ליישב הפליאה, מהו הקשר בין יום הגשמים למתן תורה.

"ונפשי כעפר לכל תהיה"

פתח דברינו יאיר בהקדמה נפלאה ממשנתו הטהורה של הרה"ק מראפשיץ זי"ע ב"זרע קודש" (פרשת האזינו ד"ה ותשמע הארץ), אשר דיבר בקדשו לפרש נוסח התפלה שאנו מתפללים שלוש פעמים ביום בסיום תפלת שמונה עשרה (אלקי נצור): "ונפשי כעפר לכל תהיה", כי בכך אנו מתפללים לה' שנוצה להיות כמו העפר, שהקב"ה העניק לו סגולה מיוחדת לברר מכל דבר, אפילו מן הזבל, את כל חלקי הטוב שהם ניצוצות של קדושה, כדי להצמיח מהם צמחים טובים להאכיל בני אדם, שיברכו עליהם ברכות הנהנין ויתקנו את כל ניצוצי הקדושה שבהם בתכלית השלימות, והרי הדברים בלשון קדשו:

"והנה אנו מתפללין ונפשי כעפר לכל תהיה... הפירוש הוא כך, דהנה אנו רואים בארץ ועפר, שמצמיח לנו כל מיני טובות שבעולם, ועוד הפלא ופלא מצינו בארץ, שכל מה שמוסיפים עליה זבל היא מצמחת יותר, אף שהזבל הוא דבר מאוס מאד, וכן כל מה שהזבל מטונף בטינופת יותר מצמיח עוד יותר.

והענין הוא, שהארץ מבררת אף קצת מהקצת טוב עדיין שבטינופת, ונוטלת מזה הטוב כח הצמיחה, עד שפועלת שמוזה הטינופת בא גם כן איזה דבר שבקדושה שפועל כח הצמיחה, ואחר כך מברכין עליה המוציא לחם מן הארץ וכל ברכות הנהנין, וזהו שאומרים ונפשי כעפר לכל תהיה, שמכל דבר אף מה שנראה לעין שאין בו טוב כלל כנ"ל, גם כן נפשי תוציא מזה ניצוצי קדושה והטוב שבו כעפר".

כעבדא קמיה מאריה אחיזנא בשולי גלימתו של ה"זרע קודש" להרחיב בדבריו הקדושים, על פי מה שגילה לנו הבעל שם טוב הקדוש זי"ע פירוש הפסוק (תהלים קז-ה): "רעבים גם צמאים נפשם בהם תתעטף". כי ככוונה תחילה ברא הקב"ה את האדם שלא יוכל לחיות בלי אכילה

ושתייה, כי בתוך המאכלים והמשקים שאדם אוכל ושותה טמונים ניצוצי קדושה השייכים לנפשו, ועל ידי שאוכל ושותה לשם שמים ומברך הברכות ככוונה, הרי הוא מתקן ומעלה את ניצוצי הקדושה הטמונים בהם, והנה הם דברות קדשו כפי שהביא בספר "בעל שם טוב" (פרשת יתרו אות כו):

"רעבים גם צמאים נפשם בהם תתעטף. פירש בכאן סוד גדול ונורא, והוא למה ברא הקב"ה עניני מאכל ומשתה שאדם תאב להם לאכול ולשתות, והטעם, שהם ממש ניצוצי אדם הראשון שהם מתלבשים בדומם ובצומח וכחי ובמדבר, ויש להם חשק לדבק בקדושה... וכל אכילה ושתיה שאדם אוכל ושותה, הוא ממש חלק ניצוצות שלו שהוא צריך לתקן. וזהו שאמר הכתוב, 'רעבים גם צמאים' - כשאדם רעב וצמא להם, למה זה. וזהו שאמר, 'נפשם בהם תתעטף' - בסוד גלות בלבושים זרים... וכל הדברים שהם משמשים לאדם, הם ממש סוד הבנים שלו שהולכים בשביה והבן".

עוד זאת נקדים מה שכתוב בבריאת האדם (בראשית ב-ז): "וייצר ה' אלקים את האדם עפר מן האדמה, ויפח באפיו נשמת חיים ויהי האדם לנפש חיה". ופירש רש"י: "צבר עפרו מכל האדמה מארבע רוחות, שבכל מקום שימות שם תהא קולטתו לקבורה". והנה מפירוש רש"י מבואר הטעם שבראו הקב"ה מן העפר לצורך מיתתו, אולם לפי האמור יפתח לנו פתח לומר ביאור חדש על מה שבראו הקב"ה מן העפר, שנתכוון בזה שתהיה תועלת לאדם גם בחיים חיותו.

והביאור בזה, כי מאחר שהקב"ה ברא את העפר עם כוח מיוחד לברר ניצוצי קדושה אפילו מן הזבל, כדי שיצמיח צמחים הראויים לאכילה לצרכי בני אדם, נמצא שהעפר התחיל בעבודת הקודש להוציא צמחים מן האדמה, ועל האדם מוטלת החובה להשלים את עבודת הקודש, לברר את ניצוצי הקדושה שבהם על ידי שיברך עליהם ויאכל אותם לשם שמים.

**זרע קודש: "ונפשי כעפר לכל תהיה",
שנוכה להיות כעפר שיש לו כח לברר הטוב אפילו מן הזבל לצמחים**

**תפארת שלמה: "ונפשי כעפר לכל תהיה",
שכולם דורכים עליה, ובזכות זה היא מצמיחה מזון לכל הנבראים**

**אריז"ל: הגשמים הם בבחינת אור היורד מן השמים
לסייע לארץ להוציא צמחים שהם ניצוצי קדושה**

**כשם שעפר צריך מים להצמיח מזון,
כך צריך אדם שנברא מעפר למים של תורה להצמיח מצוות ומעשים טובים**

הנה כי כן נשכיל להבין מזה הטעם שברא הקב"ה את האדם עפר מכל ארבע רוחות העולם, כדי שיהיה לו הכח להשלים את העבודה שהתחיל העפר - להצמיח לו מזון, אולם הרי לכל אדם יש יצר הרע שלא להשלים את מלאכת הקודש לאכול ולשתות בלתי לה' לבדו, לכן אנו מתפללים לה' שלש פעמים ביום: "ונפשי כעפר לכל תהיה" - שנוכה להיות כמו העפר שממנו ברא הקב"ה את גופנו, לברר מכל דבר שיש בעולם הזה ניצוצי קדושה.

העפר מזכך מגוף האדם את זוהמת הנפש

ויש להוסיף בזה רעיון נכבד, על פי הידוע שגזירת המיתה לא ירדה לעולם רק אחרי שחטא אדם הראשון בעץ הדעת, כמו שכתב (בראשית ב-1): "ומעץ הדעת טוב ורע לא תאכל ממנו כי ביום אכלך ממנו מות תמות". נמצא כי אם לא היה חוטא היה עפר גופו נשאר בקדושתו, והיה ממשיך בלי הרף את עבודת הקודש לברר ניצוצי הקדושה, עד שהיה מתקן את כל העולם בתכלית התיקון.

אך מאותה שעה שהתפתו אדם וחוה לשמוע בעצת הנחש הקדמוני, וימרדו בה' לאכול מעץ הדעת אשר הזהירם שלא לאכול ממנו, הכניס הנחש זוהמה בתוך גופם שגרמה לקלקל את קדושת הגוף, ולכן גזר עליהם הקב"ה מיתה שישובו לעפרם כמו שכתוב (בראשית ג-19): "כי עפר אתה ואל עפר תשוב", כדי שעל ידי הקבורה תתעכל בעפר זוהמת הגוף, כמבואר ב"טעמי המצות" לרבינו האריז"ל (פרשת ויחי מצות קבורה): "סוד קבורת מת... צריך שיכוונו הקוברים, שתתעכל כל אותה הזוהמה שנתערבה בנפשו בחטא אדם הראשון, שתתעכל בקרקע וישאר נקי".

ומקור הדבר בזוהר הקדוש במדרש הנעלם (פרשת וירא קט"ז): "הקב"ה מעייל האי גופא תחת ארעא, עד דמתרקב כוליה ונפיק מניה כל זוהמא בישא, ואשתאר ההוא תרווד רקב ואתבני גופא מניה, ועד כען ההוא גופא לא שלים". פירושו: "הקב"ה מכניס את הגוף תחת הארץ, עד שנרקב כולו ויוצאת ממנו כל זוהמה רעה, ונשאר אותו כף מלא רקב ונבנה הגוף ממנה, ועד עתה לא היה הגוף שלם".

כאשר נתבונן בזה נראה נפלאות דרכי ה', שהעניק לעפר כח מיוחד להוציא מן האדמה את כל חלקי הטוב כדי להצמיח מזון לבני אדם, ואחר כך בא האדם שנברא מעפר האדמה, ומשלים את עבודת הקודש של העפר, לברר ניצוצי הקדושה על ידי שמברך ואוכל לשם שמים, ובזכות זה בבוא הזמן אחרי אריכות ימים ושנים טובות

כשמסתלק האדם מן העולם, מברר העפר את החלק הטוב מגוף האדם, ומעכל את כל חלק הרע והזוהמה שהכניס בו הנחש, כדי שישאר הגוף נקי ומזוכך לקראת תחיית המתים.

עבודת העלאת ניצוצי הקדושה בדרך השוה לכל נפש

והנה ישנם מאחינו בני ישראל יראים ושלמים, שכאשר רק שומעים הם את צמד המילים "ניצוצי הקדושה", הם מתמלאים פחד כאילו מדובר במושג השייך רק למקובלים, אולם ראוי לדעת כי עבודה זו שייכת לכל אחד מישראל מקטן ועד גדול בלי יוצא מן הכלל, ונבאר הענין בעזרת ה' בדרך השוה לכל נפש.

מודעת זאת בכל הארץ מה ששנינו במשנה (אבות פ"ו מ"א): "כל מה שברא הקב"ה לא ברא אלא לכבודו". נמצא כי מכל חפץ שברא הקב"ה בעולם הזה צריך שיתקדש שם שמים, הנה כי כן רצון נעלה ונשגב זה של הקב"ה שברא הכל לכבודו, הוא השורש של כל ניצוצי הקדושה הטמונים בכל חלקי הבריאה.

נמצא לפי זה כי כל זמן שעדיין לא השתמשנו עם חפצי העולם הזה לעבוד בהם את ה', אין לניצוצי הקדושה הטמונים בהם שום עליה, אדרבה ירידה היא להם שנשארו מלובשים בתוך חפצים חומריים, וממתינים בציפייה שכבר יבוא איש ישראל ויעלה אותם לשורשם בקודש, על ידי שישתמש בהם למלא את רצון ה' שבראם רק לכבודו.

מזה נשכיל להבין כי כאשר אנו משתמשים עם חפצי העולם הזה לקיים מצוות ה', כגון עם עור של בהמה לכתוב עליו ספר תורה או תפילין, עם בגד של ארבע כנפות לקיים בו מצות ציצית, עם עצים שביער לבנות מהם סוכה, וכך כל תרי"ג המצוות שאנו משתמשים בדברים שברא הקב"ה לכבודו, מאחר שעל ידי קיום המצוות אנו

ממלאים את רצון ה' שברא הכל לכבודו, הרי בכך אנו מעלים את ניצוצי הקדושה שבקרבם.

אולם לא רק חפצים שאנו משתמשים בהם לקיים את אחת מתרי"ג מצוות, אלא אפילו אם אנו משתמשים בהם בענייני רשות כגון אכילה ושתיה ושינה ושאר צרכי הגוף, אם אנו משתמשים בהם לשם שמים כדי שיהיה לנו כח לעבוד את ה', כי אז גם על ידם מתמלא רצון ה' שברא אותם רק לכבודו, ויש תיקון ועליה לניצוצי הקדושה הטמונים בהם.

וזוהו ששנינו במשנה (אבות פ"ב מ"ב): "וכל מעשיך יהיו לשם שמים", כלומר שתכוון למלא בהם את רצון ה' שכל מה שברא לא ברא אלא לכבודו. על עבודה נפלאה זו סובב והולך מה שנפסק להלכה בשלחן ערוך (או"ח סימן רלא):

"בכל מה שיהנה בעולם הזה, לא יכוין להנאתו אלא לעבודת הבורא יתברך כדכתיב (משלי ג-1) בכל דרכיך דעהו, ואמרו חכמים (אבות שם) כל מעשיך יהיו לשם שמים, שאפילו דברים של רשות כגון האכילה והשתיה וההליכה והשיבה והקימה... וכל צרכי גופך יהיו כולם לעבודת בוראך או לדבר הגורם עבודתו".

ולפי מה שנתבאר הרי זכינו להבין ולהשכיל, כי מה שברא הקב"ה את גוף האדם עפר מכל ארבע רוחות האדמה, הוא כדי שיהיה לו כח כמו עפר האדמה שממנו נברא לברר ניצוצי קדושה מכל דבר בעולם, ועל כך אנו מתפללים: "ונפשי כעפר לכל תהיה".

האדמה היא אם כל נברא בזכות ענוה ושפלות רוח

עתה הבה נטעם ממשעמי מתיקות התורה, על פי מה שמצינו עוד פירוש נשגב על התפלה: "ונפשי כעפר לכל תהיה", ב"תפארת שלמה" (פרשת ויצא ד"ה והיה זרעך), בדברות קדשו על מה שהבטיח הקב"ה ליעקב בחלום (בראשית כח-יד):

הבירור רק עם המים, היינו צריכים לבקש: "ונפשי כעפר וכמים לכל תהיה".

רחש לבי דבר טוב לברר מקחו של צדיק דברי הרה"ק מראפשיץ ז"ע, על פי הקדמה נפלאה מאירת עינים מתורתו של רבינו האריז"ל ב"לקוטי תורה" (תהלים פד-ז ד"ה עוברי בעמק הבכא), אשר דיבר בקדשו לבאר מה שעמדנו עליו בתחילת המאמר, מה שבחר הקב"ה לפרט השכר על קיום המצוות: "ונתתי מטר ארצכם בעתו", ונתתי גשמיכם בעתם".

עוד הוא מבאר בדברי קדשו מאמר חכמינו ז"ל בגמרא שהפליגו במעלת הגשמים באומרם (תענית ח:): "גדול יום הגשמים כיום קיבוץ גלויות". וצריך ביאור מה ענין ירידת גשמים לקיבוץ גלויות, כדי לבאר כל זה מגלה לנו האריז"ל דברים נפלאים אשר לא שזפתם עין אדם לפניו, והנה הם הדברים בלשון קדשו:

"כיון שחטא אדם הראשון נשאר מעורבים הטוב ורע, ונפלו ניצוצי הקדושה בקליפה, וכל מעשה המצוות וגם המיתה הכל הוא לצורך הביורור הללו, ואחר שיושלם כל הביורור יבוא משיח. וזהו ענין המטר היורד מלמעלה וגורם להוציא הצמחים, מי נתן הצמחים היוצאים מן העפר, הלא הם ניצוצי הקדושה אשר מעורבים תוך הקליפה ויוצאים לחוץ.

והנה ענין הביורור הוא, כי יורד אור עליון מהקדושה שלמעלה במטר, ואז הניצוצות של קדושה אשר בעמקי הקליפות עולים לקראת אור היורד, ומתדבקין ועולין ומתבררין. והנה המטר הוא אור עליון היורד מלמעלה שהם מיין דוכרין, וכנגדו עולים אלו המיין נוקבין שהם הניצוצות הנ"ל.

וזהו (ירושלמי תענית פ"א ה"ג) אין לך טיפה היורדת מלמעלה שאין כמה טיפים עולים מלמטה, משום שניצוצות אלו שהם מן הקדושה, והם אסורים בכבלי ברזל בעמקי הקליפות, הם מתאווים וחושקים לעלות אל מקורם, ואין לאל ידם עד שיהא להם סיוע מהעליונים, ואז עולים בחשק גדול טיפיים נגד טיפה אחת.

ולחיות כי כל טובותינו תלויים בזה הביורור, כי כשיושלם יבא משיח צדקנו, והביורור תלוי במטר, לכן לא נזכר עונש גדול בתורה כמו מניעת מטר, ובשכר היותר גדול כתיב ונתתי מטר ארצכם, משום שבמטר תלוי ביאת המשיח. וזה סוד גדול יום גשמים כקיבוץ גלויות, וקשה מה שייך זה לזה, אלא קיבוץ גלויות עצמה הוא קיבוץ כל ניצוצין הללו שהם בגלות, ולכן גדול יום הגשמים כי הוא קיבוץ גלויות עצמו".

הגר"א מזוילנא: "ענין התורה לנפש דוגמת המטר לארץ, שמצמיח מה שזרע בה, סם חיים או סם מות"

גמרא: "גדול יום הגשמים" שמצמיחים את העפר, "כיום שניתנה בו תורה", שמצמיחה את עפר האדם

"ונפשי כעפר לכל תהיה", בשפלות רוח, ובזכות זה: "פתח לבי בתורתך", שירדו כמים למקום נמוך

"אם בחוקותי תלכו" - שתהיו עמלים בתורה, להשקות את עפר הגוף, מדה כנגד מדה: "ונתתי גשמיכם בעתם"

מה מאד יומתק להבין בזה מאמר הגמרא (סוטה ה:): "כל אדם שיש בו גסות הרוח אין עפרו ננער, שנאמר (ישעיה כו-ט) הקיצו ורננו שוכני עפר, שוכני עפר לא נאמר, אלא שוכני עפר, מי שנעשה שכן לעפר בחייו". לפי האמור הביאור בזה, כי מי שנעשה שכן לעפר שמתנהג בענוה כעפר, הרי הוא זוכה לברר ניצוצי קדושה מכל המאכלים שהצמיח העפר, ובזכות זה אחרי מיתתו יזכר העפר גם את גופו מכל זוהמא כדי שיוכל לקום בתחיית המתים, אבל אם הוא מתגאה הרי אינו יכול לברר את ניצוצי הקדושה מצמחי העפר, ועל ידי זה אין העפר מזוכך את הזוהמא מעפר גופו ולא יוכל לקום בתחיית המתים.

הגשם הוא אור עליון המסייע לארץ להצמיח צמחים

עתה הבה נמשיך במסע הקודש, להתבונן במה שכתב ה"זרע קודש" עצמו במקום אחר (פרשת בראשית ד"ה את השמים) ביאור התפלה: "ונפשי כעפר לכל תהיה" על דרך הנ"ל, אלא שהוא מוסיף שם כי דוקא השילוב של מים ועפר, יש להם כח לברר ניצוצי קדושה אפילו מן הזבל, והנה הדברים בלשון קדשו:

"כי הנה מצינו מים מצמיח כל דבר, שעל ידי שנותנים מים עליו יש להצמח כח לצמוח ולבוא להויה בעולם... והמים והעפר מבררין כל דבר טוב שבכל דבר שבעולם, על דרך שפירשתי ונפשי כעפר לכל תהיה, שאנו רואים שכשמזבלין את השדה מצמיח יותר, כי העפר מבררת את הטוב גם מהזבל, ונותן זה הטוב כח להצמיחה, וזהו גם כן בהתחברות מים כי עפר בלא מים אינו מצמיח".

הרי מבואר מדבריו כפי שאנו רואים במציאות, כי העפר לבד אין לו כח לברר ניצוצי קדושה מכל דבר כי אם בשילוב מים. אך לפי זה צריך ביאור מדוע אם כן אנו מזכירים בתפלתנו רק את העפר: "ונפשי כעפר לכל תהיה", הלא מאחר שאין לו כח

"והיה זרעך כעפר הארץ. יש להבין ענין הברכה הזאת שיהיו כעפר הארץ, ולא אמר כחול הים וככוכבי השמים כמו שכתוב לעיל (שם כב-יז) כחול הים. אך הנה כתיב (קהלת ג-ב) הכל היה מן העפר וגו', כי אמנם זהו בחינת העפר, אשר הוא אך המקיים את כל הברואים אשר עליה, כי מעפר יצא לחם ויניקה לכל נברא, ובלעדה לא תיכון כל בריה בעולם הזה, ובכל זאת היא שפלה מאד, ונדרכת בכף רגלי ההולכים עליה תמיד.

ממנה ילמד האדם כי זאת היא בעצמה הסיבה, שהעפר היא המצמחת מזון לכל בריה, מפני כי היא שפלה בעצמה ואיננה חשובה לכלום, לכן היא נתונה לאם כל נברא. וזהו שאמרו חכמינו ז"ל כי מי שמשים עצמו כעפר הקב"ה מגביהו עד לשמים... וזה שאומרים ונפשי כעפר לכל תהיה, על ידי שנפשי כעפר, לכן לכל תהיה - בחינת כל, הוא המשפיע כל טוב לכל בריה".

נמצינו למדים מדבריו הקדושים חידוש גדול, כי מה שזכתה האדמה להיות "לאם כל נברא", בהיותה מצמיחה מזון לכל הנבראים כאם המפרנסת את צאצאיה, הוא רק בזכות מדת ענוה ושפלות רוח שיש לה, שכולם דורכים עליה ובכל זאת היא מצמיחה להם מזון, ועל כך אנו מתפללים: "ונפשי כעפר לכל תהיה", שנלך בדרכה להתנהג בענוה ובשפלות רוח, ועל ידי זה נזכה גם כן להשפיע כל טוב לסובבים אותנו.

הנה כי כן כאשר נשלב את שני הפירושים המאירים של ה"זרע קודש" וה"תפארת שלמה", תעלה בידינו כוונה נשגבה בתפלתנו: "ונפשי כעפר לכל תהיה", כי היות שהגוף שלנו נברא מעפר האדמה, תפלתנו היא שנזכה ללכת בדרכו של העפר להתנהג בענוה ובשפלות רוח, ועל ידי זה יעלה בידינו להיות כמו העפר, שיש לו כח מיוחד לברר ניצוצי קדושה מכל דבר, ולהצמיח מזון ומחיה לכל הנבראים, כן נזכה להשלים את עבודת העפר, לאכול את כל הצמחים הללו לשם שמים ולברר מהם כל ניצוצי הקדושה.

הצמחים באדמה בבחינת: "אין חבוש מתיר עצמו"

ביאור דבריו הקדושים הוא, על פי הידוע כי כשחטא אדם הראשון בעץ הדעת טוב ורע, גרם תערובות של טוב ורע שהם ניצוצות הקדושים שנפלו בתוך הקליפות, ומאז מוטלת עלינו עבודת הקודש לברר את הטוב מן הרע, להעלות הניצוצות הקדושים מתוך הקליפות. אמנם ניצוצי הקדושה עצמם אינם מסוגלים להשתחרר מתוך הקליפות בלא סיוע מלמעלה, כמאמרם (ברכות ה:): "אין חבוש מתיר עצמו מבית האסורים".

וזהו שרמז החכם מכל אדם (קהלת ד א): "ושבתי אני ואראה את כל העשוקים אשר נעשים תחת השמש והנה דמעת העשוקים ואין להם מנחם". הכוונה על ניצוצי הקדושה העשוקים בתוך הקליפות, המורידים כנחל דמעה שיזכו להשתחרר מיד שוביהם ולחזור לקדושה, ולכן הם צריכים לסיוע מלמעלה להוציאם מעמק הבכא, כמשל אדם הטובע בים שהוא צריך סיוע מאדם העומד בחוף, שיושיט יד ויסייע לו לצאת מן המים.

ובכן מגלה לנו רבינו האריז"ל, כי הצמחים הצומחים מן האדמה וראויים לאכילה, הם ניצוצי קדושה היוצאים ומשתחררים משביים, כי יש כל מיני קוצים ודרדרים מצד הקליפות המונעים את יציאתם של הצמחים, אלא שהקב"ה ברוב רחמיו וחסדיו מוריד גשמים מלמעלה אשר בתוכם מלוכש אור עליון, כדי לסיוע לניצוצי הקדושה שהם כח הצמחים הטמונים במעמקי האדמה להתגלות ולצאת מן הקליפות.

והנה ידוע שתכלית ירידת ישראל בגלויות היא, כדי לקבץ ניצוצי קדושה המפוזרים בכל העולם, כמו ששנינו בגמרא (פסחים פז:): "לא הגלה הקב"ה את ישראל לבין האומות אלא כדי שיתוספו עליהם גרים". וביאר האריז"ל ב"שער המצות" (פרשת ראה במצות זכירת יציאת מצרים), שהכוונה בזה על ניצוצי הקדושה המכונים "גרים", משום שהיו טמונים בתוך הקליפות ויצאו משם.

לפי זה מבאר האריז"ל כמין חומר כוונת רבי יוחנן: "גדול יום הגשמים כיום קבוץ גלויות", כי היות שירידת הגשמים תכליתם להוריד אור מלמעלה כדי לסיוע לניצוצי קדושה שהם הצמחים לצאת מתוך הקליפות, אם כן זהו ממש כמו קיבוץ גלויות שהוא קיבוץ ניצוצי הקדושה שבכל הגלויות.

מעתה ירווח ליבנו להבין דברי ה"זרע קודש" שאנו מתפללים: "ונפשי כעפר לכל תהיה", שנוכה להיות כעפר שיש לו כח לברר ניצוצי קדושה מכל דבר, ואין אנו מזכירים את המים המצטרפים לעפר להשלים את בירור הצמיחה, כי עיקר תפלתנו היא שנצליח בעבודת הקודש המוטלת עלינו להיות כעפר בעונה ושפלות רוח, ועל ידי זה נזכה ממילא לקבל סיוע מן השמים, כמו שמקבל העפר סיוע מן השמים בגשמי הברכה בזכות ענותנותו.

התורה היא בבחינת מים להשקות את עפר האדם

בדרך זו במסילה נעלה לבאר הקשר הנפלא בין עפר גוף האדם לעפר האדמה, שעל כך אנו מתפללים: "ונפשי כעפר לכל תהיה", שהרי לפי מה שנתבאר אין העפר מסוגל לברר ניצוצי קדושה משום מאכל, רק על ידי סיוע שהוא מקבל מן השמים בירידת הגשמים, שטמון בהם אור גדול המסייע לעפר להוציא את הצמחים, ולפי זה צריך ביאור איזה סוג מים יורדים מן השמים, כדי לסיוע לבני אדם להשלים את עבודת בירור הניצוצות הקדושים.

אך כאשר נתבונן נראה שהתשובה על כך נהירה וברורה, על פי מה ששנינו בגמרא (תענית ז): "למה נמשלו דברי תורה למים, דכתיב (ישעיה נה-א) הוי כל צמא לכו למים, לומר לך מה מים מניחין מקום גבוה והולכין למקום נמוך, אף דברי תורה אין מתקיימין אלא במי שדעתו שפלה". מבואר מזה כי התורה שנמשלה למים יורדת מלמעלה, להשקות את האדם שמתנהג בשפלות כעפר, כדי שיצמיח מצוות ומעשים טובים שהם תולדות האדם, כמו שפירש רש"י (בראשית ו-ט): "שעיקר תולדותיהם של צדיקים מעשים טובים".

הנה כי כן זהו שאנו מתפללים: "ונפשי כעפר לכל תהיה", שנוכה להתנהג בשפלות רוח כעפר, ועל ידי זה התורה שנמשלה למים היורדים למקום נמוך תרד אלינו, ותצמיח את המצוות לברר ניצוצי הקדושה מכל ענייני העולם הזה. יומתק להבין בזה המשך התפלה (שם): "ונפשי כעפר לכל תהיה, פתח לבני בתורתך", כי בזכות שנהיה ענווים כעפר ירדו אלינו מים של תורה, "ואחרי מצוותיך תרדוף נפשי", שיצמיחו מצוות ומעשים טובים.

ונראה להביא ראיה ברורה לכך ממה שכתב מאורו של עולם הגר"א מווילנא זי"ע בפירושו על

משלי (כד-לא): "זכה נעשה לו סם חיים, לא זכה נעשה לו סם מות, כי ענין התורה לנפש כמו ענין המטר אל הארץ, שהוא מצמיח סמים חיים וסמים מות, כן בתורה צריך אחר לימוד, לבער הפסולת ממנו ביראת חטא ומעשים טובים".

וכן כתב הגר"א ביתר הרחבה ב"אבן שלמה" (פ"א אות יא):

"ענין התורה לנפש דוגמת המטר לארץ, שמצמיח מה שנזרע בה, סם חיים או סם מות, כן בתורה מצמיח בה מה שבלבו, אם לבו טוב תגדיל יראתו, ואם בלבו שורש פורה ראש ולענה יגדל הטינא בלבו, כמו שנאמר (הושע יד-י) וצדיקים ילכו בם ופושעים יכשלו בם, וכמו שכתוב (שבת פח:): למימינים בה סמא דחיי ולמשמאילים בה סמא דמותא, על כן צריך לפנות לבו בכל יום קודם הלימוד ואחריו, מעיפוש הדעות והמדות ביראת חטא ומעשים טובים".

ולפי המבואר יש להוסיף תבלין לדברי הגר"א, שהרי האדם נברא מן עפר האדמה, לכן כמו שאין העפר יכול להצמיח רק אחרי שהוא מקבל מים, כן אין עפר האדם יכול להצמיח מצוות ומעשים טובים, רק אם משקים אותו תחילה במים רוחניים שהיא התורה, ועל כך אומר הגר"א: "ענין התורה לנפש דוגמת המטר לארץ שמצמיח מה שנזרע בה". [ועוד חזון למועד להרחיב בדברי הגר"א שהוא יסוד גדול בעסק התורה].

הנה כי כן יאירו עינינו להבין כמה עמקו דברי חכמינו ז"ל אשר ענו ואמרו: "גדול יום הגשמים כיום שניתנה בו תורה", כי מה שמשקה הקב"ה ביום הגשמים את עפר האדמה, הוא רק בזכות אדם שעמל בתורה כדי להשקות את עפר גופו במצוות ומעשים טובים. וזהו שמביא ראיה: "שנאמר יערוף כמטר לקחי", כי כמו שהמטר משקה ומצמיח את עפר האדמה, כן מימיה של תורה מצמיחין את עפר האדם.

כיון שבאנו לידי כך ירווח לנו להבין מקראי קודש בפרשתנו: "אם בחוקותי תלכו", כפירוש רש"י: "שתהיו עמלים בתורה", כדי להשקות את עפר האדם בימה של תורה, "ואת מצוותי תשמרו ועשיתם אותם", שתצמיח התורה מעפר האדם מצוות ומעשים טובים, מבטיח הכתוב מדה כנגד מדה: "ונתתי גשמיכם בעתם, ונתנה הארץ יבולה, ועץ השדה יתן פריו", שישקה הקב"ה גם את עפר הארץ עם מי גשמים, כדי להצמיח צמחים טובים לבני אדם שישלימו את מלאכת הבירור על ידי שיאכלו לשם שמים.